

بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر فرار دختران نوجوان بزهکار

معصومه هاشمیان*

این پژوهش یک مطالعه توصیفی - تحلیلی می‌باشد که به منظور بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر فرار از منزل دختران نوجوان بزهکار (۱۸-۱۲ ساله) مقیم کانون اصلاح و تربیت شهر تهران در سال ۱۳۷۹ انجام شده است. ۷۵ پرونده از نوجوانان مذکور با روش نمونه‌گیری تصادفی به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسشنامه می‌باشد که از دو بخش شامل ۱۳ سؤال در ارتباط با مشخصات فردی و ۲۱ سؤال در ارتباط با مشخصات خانوادگی تشکیل شده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی صورت گرفته و به منظور ارتباط بین متغیرها از آزمون‌های آنالیز واریانس یکطرفه، تی‌تست و همبستگی پیرسون استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد به جز در مورد ارتباط بین تحصیلات سابقه مصرف مواد مخدر، شغل پدر، شغل مادر، سابقه اعتیاد در خانواده، تعداد فرزندان خانواده با میانگین سن فرار مددجویان و ارتباط بین سابقه مصرف مواد مخدر، شغل مادر، دفعات فرار با میانگین سن دستگیری مددجویان و ارتباط بین سابقه مصرف مواد مخدر، سابقه مصرف الکل، وضعیت تأهل و مطرح کردن مشکلات با میانگین طول مدت فرار مددجویان رابطه معنی‌داری به دست آمد؛ در مورد سایر متغیرها ارتباط معنی‌داری مشخص نشد.

واژه‌های کلیدی: بزهکاری؛ نوجوانان؛ فرار از منزل.

* کارشناس ارشد آموزش بهداشت - عضو هیات علمی دانشکده علوم پزشکی سبزوار

مقدمه

هر اجتماعی اگر بخواهد دارای قوام و دوام بوده و زندگی سالم و صالحی داشته باشد، باید خود را از بیماری، مفساد و انحراف برهاند. بنابراین، انحراف جنبه فردی و شخصی ندارد، بلکه دقیقاً یک بحث اجتماعی و توسعه‌ای است. هر گونه انحراف، جسم و جان جوانان را خسته کرده و پتانسیل و انرژی جوانی را به فنا می‌برد.

از طرفی، کوچک‌ترین و اصلی‌ترین واحد اجتماعی خانواده است و آحاد مردم در زندگی خانوادگی به سر می‌برند و شدیداً تحت تأثیر خانواده قرار می‌گیرند. محیط خانواده، نخستین زمینه اجتماعی شدن فرد را فراهم می‌کند. قبول مسئولیت‌های فردی و اجتماعی از راه یادگیری و تقلید رفتار والدین ظاهر می‌شود. خانواده مهم‌ترین عامل تربیت فرد می‌باشد. طفل در آغاز تولد چیزی از دنیای خود نمی‌داند؛ محیط اطراف کم‌کم او را برای آماده‌شدن در اجتماع و آگاهی یافتن به مسائل آماده می‌کند و در نتیجه خوب یا بد شدن، کج‌روی یا پیروی از راه درست رابطه مستقیم با اخلا والدین دارد. ناراحتی‌های روحی، کمبودها و احساس بی‌شخصیتی و فقدان هویت، احساس حقارت و سرخوردگی، همه و همه در ابتدا از محیط خانواده و بعد از اجتماع سرچشمه می‌گیرد.

از طرف دیگر، بسیاری از اعمال هستند که در یک جامعه جرم محسوب می‌شوند و برای آنها مجازات هم در نظر گرفته شده است، ولی ممکن است همین اعمال در جامعه دیگر جرم نباشند. اعمال بسیاری در اجتماع وجود دارد که از نظر قانون جرم به شمار نمی‌آید ولی زیان و آسیب آنها به افراد و پیکره اجتماع گاهی به مراتب شدیدتر از برخی اعمالی است که قانون آنها را جرم شمرده است. یکی از این اعمال فرار از منزل می‌باشد.

پیامدهای ناگوار فرار از منزل به‌خصوص در سنین نوجوانی و دوران بلوغ که بحرانی‌ترین دوران می‌باشد و خطر سقوط به ورطه گمراهی از مراحل دیگر بسیار جدی می‌باشد.

روش پژوهش

به منظور دستیابی به اهداف پژوهش، پرسشنامه در دو بخش تنظیم گردیده است: بخش اول شامل ۱۳ سؤال درباره مشخصات فردی و بخش دوم شامل ۲۱ سؤال درباره مشخصات خانوادگی افراد مورد نظر می‌باشد؛ تکمیل پرسشنامه‌ها از طریق بررسی پرونده‌های نمونه موجود در کانون انجام شده است؛ پرونده‌های موجود این افراد توسط روانشناسان و مددکاران کانون که در امر مصاحبه و آزمونگری تبخّر کامل دارند تکمیل شده است. در واقع هر مددجو، دارای دو پرونده (روانشناسی و مددکاری) می‌باشد که جهت تکمیل پرسشنامه، هر دو پرونده مورد بررسی قرار گرفته است.

یافته‌ها

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است و داده‌های پژوهش بصورت نمودار و جداول توزیع فراوانی مطلق و نسبی ارائه گردیده و با محاسبه درصد، میانگین، انحراف معیار، داده‌های پژوهش توصیفی،

دسته‌بندی و بررسی شده‌اند. به منظور تعیین ارتباط بین متغیرهای مستقل و وابسته از آزمون‌های آنالیز واریانس یکطرفه، تی تست و همبستگی پیرسون استفاده شده‌است.

جدول ۱: آمار توصیفی متغیرهای کمتی پیوسته

متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	فاصله اطمینان ۹۵٪
سن فرار	۱۵/۵	۱/۱	۱۳	۱۷	۱۵/۵-۱۶/۰۵
سن دستگیری	۱۵/۹	۱/۱	۱۴	۱۸	۱۵/۶-۱۶/۱۵
طول مدت فرار(روز)	۴۳/۵	۶۰/۱	۱	۱۸۰	۲۹/۷-۵۷/۲
سن پدر	۴۶	۸/۲	۳۲	۸۰	۴۴/۲-۴۷/۸
سن مادر	۳۹	۷/۱	۲۵	۵۸	۳۷/۴-۴۰/۶

جدول فوق نشان‌دهنده بیشترین فراوانی سن فرار (۳۶ درصد) ۱۶ سالگی و کمترین فراوانی سن فرار (۱/۳ درصد) ۱۳ سالگی می‌باشد.

جدول ۲: توزیع فراوانی مطلق و نسبی سن فرار

سن فرار	فراوانی	درصد
۱۳	۱	۱/۳
۱۴	۱۰	۱۳/۳
۱۵	۱۶	۲۱/۳
۱۶	۲۷	۳۶
۱۷	۲۱	۲۸
جمع	۷۵	۱۰۰

بین طول مدت فرار و سن دستگیری، همبستگی مثبت وجود دارد. بین سن پدر با میانگین سن فرار، میانگین سن دستگیری و طول مدت فرار، همبستگی وجود ندارد. بین سن مادر با میانگین سن فرار دستگیری و طول مدت فرار، همبستگی وجود ندارد.

جهت تعیین ارتباط بین تحصیلات مددجو با میانگین سن فرار از آزمون آنالیز واریانس استفاده شد.

نتایج بدست آمده با اطمینان ۹۵ درصد، نشان‌دهنده آن است که اختلاف میانگین‌ها در دو گروه بیسواد و ابتدایی و راهنمایی با دبیرستان یکسان نمی‌باشد و ارتباط معنی‌داری بین سطح سواد و میانگین سن فرار در این دو گروه وجود دارد.

جهت تعیین ارتباط بین تعداد فرزندان خانواده با میانگین سن فرار از آزمون آنالیز واریانس استفاده شد. نتایج به دست آمده با اطمینان ۹۵٪ نشان‌دهنده آن است که اختلاف میانگین‌ها در دو گروه تک فرزند و بین ۲-۴ فرزند یکسان نمی‌باشد و ارتباط معنی‌داری بین این دو گروه و میانگین سن فرار وجود دارد.

جدول ۳: مربوط به ضریب همبستگی بین متغیرهای کمی پیوسته

سن مادر	سن پدر	طول مدت فرار	سن دستگیری	سن فرار	
۰/۷۹	۰/۰۱	۰/۰۲۵	۰/۹۴۵	۱	ضریب همبستگی سن فرار P-value
۰/۵۰۲	۰/۹۹۳	۰/۸۲۹	...	-	
۰/۱۱۱	۰/۰۳۹	۰/۲۷۲	۱	۰/۹۴۵	ضریب همبستگی سن دستگیری P-value
۰/۳۴۳	۰/۷۴۳	۰/۰۱۸	-	...	
۰/۱۲۱	۰/۱۳	۱	۰/۲۷۲	۰/۰۲۵	ضریب همبستگی طول مدت فرار P-value
۰/۳۰۱	۰/۲۶۷	-	۰/۰۱۸	۰/۸۲۹	
۰/۷۱۱	۱	۰/۱۳	۰/۰۳	۰/۰۰۱	ضریب همبستگی سن پدر P-value
...	-	۰/۲۶۷	۰/۷۴۳	۰/۹۹۳	
۱	۰/۷۱۱	۰/۱۲۱	۰/۱۱۱	۰/۰۷۹	ضریب همبستگی سن مادر P-value
-	...	۰/۳۰۱	۰/۳۴۳	۰/۵۰۲	

جدول فوق نشان دهنده آن است که بین سن فرار و سن دستگیری، همبستگی مثبت وجود دارد.

جدول ۴: میانگین سن فرار به تفکیک تحصیلات مددجو

P-value	اختلاف میانگینها (۱-۲)	تحصیلات	
۰/۸۷	۰/۱۴	راهنمایی	بیسواد و ابتدایی
۰/۰۴	۰/۸۷*	دیپستان	
۰/۸۷	۰/۱۴	بیسواد و ابتدایی	راهنمایی
۰/۰۰۵	۰/۰۱*	دیپستان	
۰/۰۴	۰/۸۷*	بیسواد و ابتدایی	دیپستان
۰/۰۰۵	۱/۰۱*	راهنمایی	

جدول ۵: میانگین سن فرار به تفکیک تعداد فرزندان خانواده

P-value	اختلاف میانگین ها (۱-۲)	تعداد فرزندان خانواده	
۰/۰۱	-۱/۲*	بین ۲-۴	تک فرزند
۰/۱۵	-۰/۹	بیش از ۵	
۰/۰۱	۱/۲*	تک فرزند	بین ۲ تا ۴
۰/۳	۰/۳	بیش از ۵	
۰/۱	۰/۹	تک فرزند	بیش از ۵
۰/۳	-۰/۳	بین ۲ تا ۴	

جدول ۶: میانگین سن فرار به تفکیک شغل مادر

وضعیت اشتغال	تعداد	میانگین	انحراف معیار	فاصله اطمینان
خانه‌دار	۶۰	۱۵/۹	۰/۹	۱۵/۶-۱۶/۲
شاغل	۱۵	۱۵	۱/۲	۱۴-۱۵/۹

$$(T = 3 / df = 73 / P < 0.004)$$

جهت تعیین ارتباط بین میانگین سن فرار و وضعیت شغل مادران از آزمون تی استفاده شد.

نتایج به دست آمده با توجه به ($P < 0.004$) نشان دهنده آن است که ارتباط معنی داری بین میانگین سن فرار و وضعیت شغل مادر وجود دارد.

بحث

یکی از معضلات اجتماعی که قطعاً مانع پیشرفت و توسعه اجتماعی خواهد شد، هرز رفتن نیروی فعال و جمعیت جوان کشور است. بدیهی است نیروی انسانی فعال و جوان می‌تواند به‌عنوان پشتوانه محکم و پر قدرتی برای سازندگی محسوب گردد و عدم توجه به این انرژی متراکم، خسارات جبران ناپذیری وارد می‌نماید.

ریشه کجروی و انحراف در جامعه، زنگ خطری برای دست‌اندر کاران اجرایی کشور به صدا در می‌آورد که اگر بی‌تفاوت از آن بگذرند، بدون شک گریبان جامعه را خواهد گرفت.

پس وظیفه دینی و ملی اقتضا می‌کند هر کس به سهم خود کوشش کند و نسبت به فراهم کردن زمینه‌های مساعد رشد و نمو جوانان و نوجوانان هم‌ت گمارد؛ دستگاه‌های آموزشی به آگاه‌سازی پرداخته و سازمان‌های تربیتی به هدایت آن‌ها بپردازند و بالاخره تشکیلات اجرایی نظام، مجموعه‌ای از اقدامات و سیاست‌های مفید و کارساز را در برنامه‌های خود قرار دهند.

در هر حال، باید دانست سلامت جامعه در گرو سلامتی فرد و خانواده میسر است. بنابراین باید در از بین بردن علل بیماری‌زای اجتماعی چون فرار، بزهکاری و... کوشید.

از خصوصیات و ویژگی‌های مهم دوران نوجوانی و از نقش مهم خانواده در شکل‌دهی به شخصیت کودکان و نوجوانان به طور مفصل بحث شد. لذا والدین باید با خصوصیات این دوران آشنایی کامل داشته‌باشند.

اگر نوجوانان خوب هدایت شوند، به آسانی می‌توانند خود را در مقابل تغییرات روانی و عاطفی حفظ کرده و از اختلالات روانی دور بمانند. از طرفی خانواده به عنوان واحد اصلی اجتماع، پایه و اساس سلامت جامعه را تشکیل می‌دهد و هرگز هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند به سلامت دست یابد مگر از خانواده‌های سالم برخوردار باشد.

به درستی هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند ادعای سلامت کند مگر آن که از خانواده‌هایی سالم برخوردار باشد. بی‌تردید، هیچ‌یک از آسیب‌های اجتماعی فارغ از تأثیر خانواده پدید نیامده‌است.

در یک جامعه منحط، خانواده نیز خود به خود منحط خواهد بود و بر عکس در سلامت جامعه، سازمان‌های آن از جمله خانواده نیز از سلامت برخوردار خواهند بود.

نقش خانواده در این راستا بسیار مهم می‌باشد، اما عوامل متعدّد دیگر نظیر دوستان، همسایگان، مدارس نیز می‌توانند عامل بسیار مهم و مؤثری در بزهکاری و اختلال رفتار نوجوانان محسوب گردند. از طرف دیگر، مسأله وراثت و نقایص عقلی و هوشی نیز در ارتکاب جرم و جنایت و بزهکاری مطرح هستند.

بنابراین می‌توان گفت خانواده یکی از متعدّد عواملی است که می‌تواند در فرار دختران از منزل مؤثر باشد. لذا در قسمت پیشنهادات جهت پژوهش‌های بعدی به بررسی این معضل از جنبه‌های مختلف تأکید شده‌است. چنانچه گفته شد مسأله فرار در جامعه ما جرم به حساب نمی‌آید ولی ضرر و آسیب آن به پیکره اجتماع می‌تواند بسیار وخیم‌تر از مسائلی باشد که در جامعه ما جرم محسوب می‌شوند.

باتوجه به یافته‌های پژوهش و به‌منظور ارتقاء سطح سلامت روانی نوجوانان توصیه می‌گردد:

۱- کلاس‌های آموزش جهت بالا بردن سطح آگاهی نوجوانان، والدین، مربیان و معلمان مدارس، به‌منظور پیشگیری از فرار و عوارض آن در نظر گرفته شود.

۲- بالا بردن سطح آگاهی جامعه در مورد مسائل و مشکلات بلوغ و نوجوانی از طریق رسانه‌های ارتباط جمعی مانند رادیو، تلویزیون و مطبوعات.

۳- محیط‌های سالم برای مطالعه و ورزش و ایجاد سرگرمی‌های سازنده علمی و فرهنگی فراهم گردد.

۴- برنامه‌های تلویزیونی سرگرم کننده و پارک‌های عمومی و اماکن تفریحی - اجتماعی مانند تئاتر و سینما در نظر گرفته شود.

۵- همیاری بین اولیاء مدارس، خانواده و نهادهای مسؤول برقرار گردد.

۶- کلاس‌های بازآموزی کادر آموزش بهداشت در مورد دوران نوجوانی و مسائل و مشکلات وابسته به این دوران در نظر گرفته شود.

۷- کلاس‌های آموزشی جهت معلمان مدارس و حساس کردن آنان به مسائل و مشکلات نوجوانان در نظر گرفته شود.

۸ - حساس سازی مسئولین و دقت در اعمال نوجوانان در مدارس و گزارش علائم خطر جهت پیگیری و رفع مشکل نوجوانان ایجاد گردد.

۹ - کمیته‌ای متشکل از متخصصین در زمینه روانشناسی، جامعه‌شناسی و امور تربیتی در مدارس ایجاد شود. در انتها امید است یافته‌های پژوهش‌هایی از این قبیل بتواند ریشه‌های اصلی معضل فرار دختران را بازگو نماید و گامی در جهت پیشگیری و حتی‌الامکان کاهش این مشکل در جامعه ما برداشته شود.

Abstract

Survey at the Familial Factors Affecting Delinquent Adolescent Girls Running Away from their Homes

This descriptive-analytical study was intended to survey the familial factors affecting delinquent runaway girls, 12 to 18 years of age, temporarily residing in the reformatory training center of Tehran in 1379 (2000). 75 files of the population were randomly selected. A questionnaire including two parts was used for data collection: the first part (13 questions) dealt with personal characteristics and the second (21 questions) dealt with familial factors. Descriptive and inferential statistics were used for data analysis. One-way ANOVA, t-test and Pearson correlation coefficient were among the statistical measures which rendered figures and tables of relative and absolute frequency. The study findings indicated that the client's education, parent's occupation, history of drug abuse in client and family and number of family members showed significant relationship with average runaway age; also between client's history of drug abuse, mother's occupation, client's runaway frequency with average arresting age. In addition, a significant relationship was found between client's history of drug abuse and alcohol, marital status and raising out problems with the average runaway duration. However, no significant relationship was found to exist between other variables.

Key Words: *Delinquency; Adolescents; Running away from Home.*

منابع

- ۱ - دانش، تاج‌زمان. بزهکاری اطفال و جوانان. تهران، ۱۳۷۲.
- ۲ - دانش، تاج‌زمان. مجرم کیست، جرم‌شناسی چیست؟ انتشارات کیهان، ۱۳۷۶.
- ۳ - رئوفی، رضوی. راهنمای پیشگیری از اعتیاد. دانشگاه تهران، ۱۳۷۸.
- ۴ - ساروخانی، باقر. مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده. انتشارات سروش، ۱۳۷۹.
- ۵ - شامبیاتی، هوشنگ. بزهکاری اطفال و جوانان. تهران، انتشارات مروی، ۱۳۷۱.
- ۶ - شعاری‌نژاد، علی اکبر. روانشناسی نوجوان. تهران، ۱۳۷۹.
- ۷ - فرجاد، محمدحسین. روانشناسی و جامعه‌شناسی جنایی. تهران، ۱۳۷۱.

۸ - فرجاد، محمدحسین. آسیب‌شناسی اجتماعی. انتشارات دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۷۱.

۹ - فرجاد، محمدحسین. آسیب‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی انحرافات، چاپ پنجم. تهران، دفتر تحقیقات و انتشارات بدر، ۱۳۷۱.

۱۰ - کی‌نیا، مهدی. مبانی جرم‌شناسی، جلد اول. دانشگاه تهران، ۱۳۷۰.

11. Armisded, Lisa et al. Psychopathology in incarcerated Juvenile delinquents: Does it extend beyond externalizing problems. *Adolescence*. 1992, 27 (106).

12. Beak, Cornelia et al. *Mental health psychiatric nursing* (2nd ed). St Louis: the Mosby co. 1988.

13. Kaplan, Harold and Sadoch, Beniamin. *Comprehensive textbook of psychiatry* (6th ed). London. Williamand Wilkins co. 1989.

14. Treece, E. W. and Treece. J. W. *Elements of research in nursing*. St Louis. The Mosby co. 1986 .

15. *Girls, Delinquency and Juvenile Justice*. 1998. EMC Lind and Shelden.

16. Ziea, Mohsen. *Pediatric* (4th ed). Little Brown Co. 1990.

17. Medline (r) 1993.

18. *Pediatrics*. 1997, Sswanston Hy. Tebbutt J.

19. Medline (R) 1999.

20. *Child abuse Negl*. 1998 Oct. Youssef, Rm. Attia, Ms, Kamel, MI.